

UDK 811.163.42

159.9

Izvorni znanstveni rad

Rukopis primljen 24. IV. 2024.

Prihvaćen za tisak 13. III. 2025.

<https://doi.org/10.31724/rihjj.51.1.2>

Mirjana Tonković

Tonka Marković

Odsjek za psihologiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu

Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb

<https://orcid.org/0000-0002-9145-175X>

mtonkovic@ffzg.unizg.hr

tonka.markovic@gmail.com

BEZ ALATA NEMA POSLA. EFEKT RIME U IZREKAMA

Istraživanja pokazuju da informacije koje obrađujemo s lakoćom, kao i podražaje koje smatramo ugodnima i lijepima procjenjujemo pozitivnijima i vjerodostojnijima nego informacije koje prenose isti sadržaj, ali u manje privlačnoj formi. Stilska figura rime pokazala se kao forma koja povećava percipiranu istinitost rečenice. U ovom istraživanju provjerili smo ima li rima u izrekama iz hrvatskog jezika utjecaja na doživljaj njihove točnosti kao opisa događaja i ljudskog ponašanja te je li moguće taj efekt smanjiti usmjeravanjem pažnje sudionika na sadržaj izreke uz zanemarivanje stilskih elemenata. U eksperimentu je sudjelovalo 153 sudionika u dobi između 18 i 25 godina, a njihov zadatak bio je procijeniti točnost prezentiranih izreka. Koristili smo se rimovanim i nerimovanim izrekama u dvama oblicima, originalnom i modificiranom, pri čemu su izreke modificirane na način da ne sadržavaju rima, ali zadržavaju izvorno značenje. Dijelu sudionika uputom je naglašeno da se pri procjeni usmjere samo na sadržaj. Analiza rezultata pokazala je da rima povećava percipiranu točnost izreka, a da je, suprotno očekivanjima, efekt prisutan i onda kada je uputom naglašen njihov sadržaj.

1. Uvod

U povijesti čovječanstva usmena predaja dugo je igrala ključnu ulogu u prijenosu informacija važnih za preživljavanje. Važne životne lekcije tako su se u narodu prenosile putem kratkih priča, legendi, ali i putem izreka koje su u jednoj

rečenici sadržavale mudrost, savjet ili jednostavan opis događaja. One su često korištene i kako bi se naglasio određeni stav ili skup vrijednosti ili dao smisao nejasnim situacijama. Neizbježan su dio naše svakodnevice, čak i danas. Izreke su kratke i upečatljive izjave koje prenose neka općeprihvaćena znanja u narodu (Hernadi i Steen 1999). Goodwin i Wenzel (1979) ističu da izreka mora biti korisna da bi opstala. Ta strateška vrijednost u nošenju sa životnim problemima i situacijama čini je vrijednom prenošenja u sljedeće generacije. Osoba koja se u određenoj situaciji može pozvati na poslovicu ili izreku zapravo se na neki način ne suočava s nepoznatim, nego na raspolaganju ima iskustvo svojih predaka. Izreke definiraju nejasnu situaciju i predlažu odgovor. Važan su dio kulture i jezika, prenose znanje i mudrosti akumulirane stoljećima u društvima širom svijeta, što ih čini vrijednim proučavanja (Hoshan 2021).

Međutim, lakoća kojom se izreke pamte, a onda i prenose, ne ovisi samo o njihovom sadržaju, nego i o strukturi same rečenice. Tako, primjerice, mnoge izreke sadržavaju rimu, a rima doprinosi perceptivnoj i procesnoj fluentnosti. Perceptivna fluentnost odnosi se na subjektivni doživljaj lakoće obrade nadolazećih perceptivnih informacija (Reber, Wurtz i Zimmerman 2004), a procesna fluentnost odnosi se na lakoću kojom obrađujemo informacije, specifično na mentalni napor koji je potreban za razumijevanje, obradu i pohranu informacija (Reber, Schwarz i Winkielman 2004). Istraživanja pokazuju da visoka perceptivna i procesna fluentnost predstavljaju ugodno iskustvo i imaju za posljedicu pozitivnije procjene prezentiranih podražaja (Reber, Schwarz i Winkielman 2004). Slike koje su prikazivane duže, koje su imale veći kontrast ili kojima je prethodila slika koja je olakšavala njihovu obradu procijenjene su ljepšima od slika kod kojih to nije bio slučaj (Reber, Winkielman i Schwarz 1998). Slično, u istraživanju u kojem su izjave prikazivane s različitom razinom čitljivosti, pokazalo se da su kao točnije procjenjivane one koje su bile jasno vidljive (Reber i Schwartz 1999). Zatim, manje čitljiva etiketa na prehrambenom proizvodu može smanjiti pozitivnost procjene okusa i namjeru kupnje (Mantonakis i dr. 2013). Nadalje, glazba koja se pripisuje autorima čija su prezimena teže izgovorljiva procjenjuje se manje pozitivno od iste glazbe kada je pripisana autoru lako izgovorljivog prezimena (Anglada, Steffens i Müllensiefen 2019). Pristranosti u zaključivanju koje su posljedica procesne fluentnosti mogu objasniti i manje pozitivne procjene migranata u odnosu na nemigrante (Rubin, Paolini i Crisp 2010). Perceptivna i procesna fluentnost u eksperimentalnim istraživanjima često se postižu po-

navljanjem podražaja uz pretpostavku da će ponavljanje povećati fluentnost, a takva istraživanja redovito pokazuju da ponavljanje rezultira višim procjenama točnosti rečenica (Begg, Anas i Farinacci 1992; Reber i Unkelbach 2010, Unkelbach 2007; Silva, Garcia-Marques i Reber 2017). Stoga ne iznenađuje da izjave koje su nam poznate redovito procjenjujemo točnijima od novih i nepoznatih, što se u literaturi naziva efekt istine (engl. *the truth effect*, Dechêne i dr. 2010).

Osim fluentnosti i posljedičnomu lakšem pamćenju i poznatosti (Lea i dr. 2021), rima u izrekama može pozitivno doprinijeti i estetskom doživljaju, a ono što je lijepo skloni smo doživjeti i kao istinito. Fenomen povezanosti doživljaja točnosti ili istine i ljepote danas je poznat pod nazivom Keatsov heuristik (McGlone i Tofighbakhsh 1999). Keatsov heuristik dobio je ime po pjesniku Johnu Keatsu, koji u jednoj od svojih pjesama kaže „*Ljepota je istina, istina ljepota, to je sve što poznajemo na zemlji, i sve što trebamo poznavati.*” Ovaj efekt potvrđen je i u istraživanjima u kojima je pronađena povezanost između estetike i procjene vjerodostojnosti internetskih stranica (Robins i Holmes 2008) ili atraktivnosti osobe i procjene osobina i uspjeha u životu (Dion, Berscheid i Walster 1972).

Iz svega navedenog moguće je pretpostaviti da će rima u rečenici povećati perceptivnu i procesnu fluentnost i estetski doživljaj, što će u konačnici dovesti do viših procjena istinitosti ili točnosti rečenica koje sadržavaju rimu u odnosu na one koje ju ne sadržavaju. Taj se efekt naziva efekt rime kao uzorka (eng. *the rhyme as reason effect*). Iako postoje mnogobrojna istraživanja utjecaja fluentnosti i ljepote na doživljaj istinitosti, istraživanja efekta rime kao uzroka relativno su rijetka. U jednom od njih, koje se bavilo marketinškim sloganima, utvrđeno je da su slogani koji sadržavaju rimu procijenjeni originalnijima, lakše pamtljivima, uvjerljivijima i vjerodostojnijima od njihovih nerimovanih parova (Filuková i Klempe 2013).

McGlone i Tofighbakhsh proveli su dva istraživanja u kojima su provjeravali efekt rime kao uzroka na setu aforizama. U prvom istraživanju pokazali su da se aforizmi koji sadržavaju rimu procjenjuju točnijima u opisu ljudskog ponašanja nego njihovi modificirani parovi koji ne sadržavaju rimu, a istog su značenja i jednako razumljivi (McGlone i Tofighbakhsh 1999). Cilj drugog istraživanja (McGlone i Tofighbakhsh 2000) bio je također istražiti utjecaj rime na percepciju točnosti aforizma kao opisa ljudskog ponašanja, ali su se ovaj put koristili malo poznatim ili potpuno nepoznatim rimovanim i nerimovanim aforizmima

koji su sudionicima prikazani u originalnom ili modificiranom obliku. Rimovani aforizmi (npr. *Life is mostly strife.*) modifikacijom su pretvoreni u nerimovane (npr. *Life is mostly struggle.*), uz potpuno zadržavanje smisla kako bi se mogla provjeriti hipoteza o tome da će rimovani aforizmi biti procijenjeni točnijima od nerimovanih. Aforizmi koji su u originalnom obliku nerimovani (npr. *Fools live poor to die rich.*) također su modificirani (npr. *Fools live poor to die wealthy.*) kako bi se kontrolirao efekt modifikacije na procjene točnosti. Pretpostavka je bila, u skladu s efektom rime kao uzorka, da će općenito rimovani aforizmi biti procijenjeni točnijima od nerimovanih te da će modifikacija imati efekta na rimovane aforizme jer će ih učiniti nerimovanim, ali da neće imati utjecaja na originalno nerimovane aforizme jer oni ni u jednom obliku neće sadržavati rimu. Rezultati su potvrdili ova očekivanja. Osim toga, autore je zanimalo može li se ovaj efekt poništiti uputom u kojoj bi sudionicima bilo naglašeno da svoje procjene daju na temelju sadržaja same izjave, a ne njezinih poetskih kvaliteta. Rezultati su potvrdili i ovu hipotezu s obzirom na to da se efekt rime nije pokazao u skupini sudionika koji su dobili prethodno opisanu uputu. Nalazi upućuju na to da se efekt rime, odnosno viša procjena istinitosti rimovanih izreka može pripisati upravo stilskim, a ne sadržajnim elementima izreke te da je usmjeravanjem sudionika na sadržaj, uz uputu da zanemare stilske efekte, moguće poništiti efekt rime.

Iako se autori u ovim radovima koriste pojmom aforizma, treba naglasiti da su se u korištenim materijalima nalazile i izreke. U hrvatskom jeziku aforizmima se nazivaju sažete izjave koje izražavaju neko opće načelo ili zapažanje i zna im se autor. Prema mnogima moraju sadržavati kritiku prema društvu i svijetu. S druge strane, izreke su svojevrsni nositelji mudrosti ili istine nekog naroda, pune su metafora te pokrivaju širok raspon tema. Njihov je autor nepoznat, prenošene su generacijski te su kulturno specifične (Hernadi i Steen 1999).

Koliko nam je poznato, povezanost između rime i procjena točnosti izravno je istraživana tek u nekoliko prethodno opisanih radova (McGlone i Tofighbakhsh 1999, 2000; Filkuková i Klempe 2013) i nikada na hrvatskom jeziku. Stoga smo u ovom radu odlučili provesti replikaciju istraživanja McGlone i Tofighbakhsh (2000) korištenjem izreka iz hrvatskog jezika i tako provjeriti može li se efekt generalizirati i na druge jezike. U slučaju da rezultati budu u skladu s izvornima,

taj bi nalaz bio potvrda robusnosti ovog efekta koji je do sada vrlo rijetko istraživan s narodnim izrekama i poslovicama.

2. Cilj i hipoteze istraživanja

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati utjecaj rime u izrekama na procjenu njihove točnosti te istražiti kako će usmjeravanje pažnje na značenje izreke, a ne i na njezine poetičke ili stilske elemente utjecati na te procjene.

Pretpostavili smo da će rimovane izreke biti procjenjivane kao točnije od onih koje ne sadržavaju rimu. Izreke koje su modificirane bit će procijenjene kao manje točne od originalne verzije, ali će ta modifikacija utjecati samo na izreke koje su originalno rimovane jer su one modifikacijom postale nerimovane. One koje se u originalu ne rimuju bit će procijenjene jednako točnima u modificiranoj i originalnoj verziji.

U situaciji kada je sudionicima u uputi rečeno da se fokusiraju na značenje izreke i zanemare njezine poetske karakteristike, procjene točnosti bit će niže i neće biti razlike u procjeni točnosti rimovanih i nerimovanih izreka ni u njihovoj originalnoj ni u modificiranoj verziji.

3. Metoda

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 183 sudionika. Iz analiza su isključeni sudionici stariji od 25 godina ($N = 20$), oni kojima hrvatski jezik nije materinski ($N = 3$) i oni koji nisu odgovorili na pitanje o dobi ($N = 7$). Dobna granica od 25 godina određena je kako bismo dobili dobno homogene sudionike za koje pretpostavljamo da imaju sličnu razinu poznavanja izreka iz hrvatskog jezika. To je rezultiralo uzorkom od $N = 153$ sudionika, od kojih su 71,2 % bile žene. Sudionici su imali između 18 i 25 godina ($M = 22,1$; $SD = 2,24$). Većinu uzorka činili su studenti (86,3 %).

Nacrt istraživanja

Nacrt je istraživanja 2x2x2 mješoviti nacrt s trima nezavisnim varijablama. Nezavisne su varijable vrsta izreke (rimovana i nerimovana), verzija izreke (originalni ili modificirani oblik) i vrsta upute (bez usmjeravanja sudionika isključivo na značenje izreke, a ne i na njezine poetičke ili stilske elemente ili s usmjeravanjem sudionika isključivo na značenje izreke, a ne i na njezine poetičke ili stilske elemente), dok je zavisna varijabla percipirana točnost izreke. S obzirom na vrstu i verziju izreke nacrt je bio zavisan, odnosno svi su sudionici vidjeli rimovane izreke u originalnom obliku, rimovane izreke modificirane tako da više ne sadržavaju rima, nerimovane izreke u originalnom obliku i nerimovane izreke koje su modificirane, dok je s obzirom na vrstu i verziju upute nacrt bio nezavisan.

Materijali

U istraživanju je korišteno ukupno 50 izreka, od čega 23 koje sadržavaju rima i 27 koje ju ne sadržavaju. Rima je definirana kao podudaranje slogova na kraju riječi. Izreke su u svojim originalnim oblicima preuzete iz triju izvora: *Poslovice, zagonetke i govornički oblici* (Kekez 1996), *Narodne poslovice* (Ujević 2011) i *Kad ti kuća gori, a ti se ogrij* (Matijac 2007). Izreke su odabrane prema sljedećim načelima: (a) izreka mora biti opis ljudskog ponašanja ili događaja i (b) izreka nije česta i jako poznata (primjerice, izreke kao *Tko rano rani, dvije sreće grabi* ili *Tko pod drugim jamu kopa, sam u nju upada* zbog svoje velike učestalosti i poznatosti nisu uvrštene). Poznatost korištenih izreka ispitana je na uzorku od 70 studenata psihologije koji nisu sudjelovali u glavnom istraživanju (75,7 % žena, $M_{dob} = 22,9$; $SD_{dob} = 1,49$). Na skali od 1 (uopće mi nije poznata) do 5 (vrlo mi je poznata) prosječna procjena rimovanih izreka iznosila je $M = 1,89$ ($SD = 0,59$), a nerimovanih $M = 1,99$ ($SD = 0,85$). Razlika u poznatosti između skupine rimovanih i nerimovanih izreka nije bila statistički značajna ($t = 0,51$; $df = 48$; $p = .61$).

Sve odabrane izreke modificirane su zamjenom jedne ili najviše dvije riječi bliskim sinonimom uz zadržavanje originalnog značenja. Izreke koje sadržavaju rima u modificiranom obliku više nisu sadržavale rima. Izreke koje ne sadržavaju rima ni u modificiranom obliku nisu sadržavale rima. Na primjer, nerimovana izreka koja izvorno glasi *Svak nek ispred svoje kuće mete* modificirana je u

Svak nek ispred svog doma mete, a originalno rimovana izreka *Tko ne ponavlja, taj zaboravlja*, modificirana je u *Tko ne ponavlja, taj se ne sjeti*. Sve izreke zajedno s njihovom modificiranom verzijom nalaze se u prilogu.

Postupak

Istraživanje je provedeno online, a upitnici su kreirani na platformi *SurveyMonkey*.

Na temelju odabranih izreka i njihovih modifikacija sastavljene su dvije liste s izrekama. Svaka lista sadržavala je 50 po slučaju odabranih rimovanih i nerimovanih izreka, od čega je polovica bila u originalnom, a polovica u modificiranom obliku. Svaka podražajna lista imala je, dakle, sva četiri oblika izreka (rimovane originalne, rimovane modificirane, nerimovane originalne i nerimovane modificirane), no originalna i modificirana verzija iste izreke nisu se nalazile na istoj listi kako se ne bi dogodilo da sudionici dva puta vide istu izreku. Sudionici su po slučaju bili raspoređeni u jednu od te dvije moguće liste. Osim toga, postojale su dvije moguće upute.

U uputi su sudionici zamoljeni da pažljivo pročitaju svaku izreku i označe koliko osobno misle da je prikazana izreka istinita, odnosno koliko smatraju da točno opisuje ljude ili događaje. Točnost su procjenjivali na skali od sedam uporišnih točaka pri čemu je 1 označavalo da je izreka potpuno netočna, a 7 da je potpuno točna. Naglašeno je i da nema ispravnih ili pogrešnih odgovora. Druga uputa bila je identična, osim što se u njoj nalazila i sljedeća podebljana rečenica: „*Molimo Vas da se fokusirate isključivo na značenje izreke, a ne i na njezine poetičke ili stilske elemente.*”

Kombinacijom dvije liste s dvije različite upute dobili smo ukupno četiri različita upitnika. Sudionici su po slučaju raspoređivani u jedan od njih korištenjem platforme *Nimble*. Na samom početku upitnika nalazile su se osnovne informacije o istraživanju, a sudionicima je naglašeno da je sudjelovanje anonimno i da se u bilo kojem trenutku iz njega mogu povući bez ikakvih posljedica. Nakon prikazane upute na ekranu pojavljivale su se izreke u slučajnom redoslijedu, jedna po jedna na svakoj stranici. Na kraju upitnika bilo je i nekoliko pitanja o demografskim podacima: spolu, dobi, radnom statusu, materinskom jeziku i mjestu u kojem su proveli većinu života.

Sudionici su regrutirani objavljivanjem poveznice na istraživanje putem grupa na *Facebooku* i *Instagramu* te zamolbom sudionika na daljnje dijeljenje poveznice. Podatci su prikupljeni u razdoblju od mjesec dana (od sredine studenog do sredine prosinca 2023. godine).

4. Rezultati

Rezultati su obrađeni u računalnom programu *Jamovi* za *OS Windows* (inačica 2.4.11).

Rezultati deskriptivne statistike varijable procjene točnosti u pojedinim eksperimentalnim situacijama prikazani su u Tablici 1. Test normaliteta distribucija pokazao je da distribucija procjene točnosti u pojedinim eksperimentalnim situacijama ne odstupa od normalne.

Tablica 1. Deskriptivna statistika i test normaliteta distribucije procjena točnosti rimovanih i nerimovanih izreka u originalnom i modificiranom obliku ovisno o vrsti upute ($N=153$)

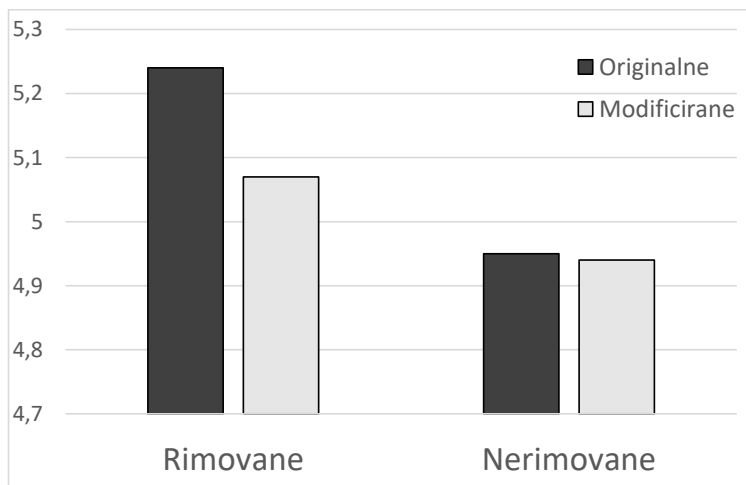
vrsta upute	rima	oblik izreke	<i>M</i>	<i>SD</i>	Shapiro – Wilk <i>W</i>	Shapiro – Wilk <i>p</i>
U1	rimovana	originalna	5,28	0,74	.99	.54
		modificirana	5,04	0,84	.97	.10
	nerimovana	originalna	4,96	0,67	.98	.31
		modificirana	4,96	0,71	.99	.91
U2	rimovana	originalna	5,19	0,58	.99	.74
		modificirana	5,10	0,67	.98	.48
	nerimovana	originalna	4,93	0,61	.99	.91
		modificirana	4,93	0,63	.99	.93

Legenda: U1 = standardna uputa; U2 = uputa s dodanom rečenicom.

Podatci su obrađeni višesmjernom analizom varijance za mješovite uzorke s vrstom izreke (rimovana ili ne), modifikacijom (originalna ili modificirana izreka) i vrstom upute kao nezavisnim varijablama. Pri tome su vrsta izreke i modifikacija bile manipulirane unutar sudionika, dok je vrsta upute manipulirana između sudionika. Rezultati su pokazali postojanje glavnog efekta vrste izreke ($F = 39,17$; $df = 1/151$; $p < .01$; $\eta^2 = 0,022$), postojanje glavnog efekta modifikacije ($F = 5,97$; $df = 1/151$; $p < .05$; $\eta^2 = 0,004$) kao i interakciju vrste izreke i modifikacije

($F = 5,53$; $df = 1/151$; $p < .05$; $\eta^2 = 0,003$). Efekt vrste upute nije se pokazao statistički značajnim ($F = 0,06$; $df = 1/151$; $p > .05$), kao ni interakcija upute i vrste izreke ($F = 0,05$; $df = 1/151$; $p > .05$), upute i modifikacije ($F = 1,14$; $df = 1/151$; $p > .05$), a ni trostruka interakcija upute, vrste izreke i modifikacije ($F = 1,15$; $df = 1/151$; $p > .05$).

Glavni efekt rime upućuje na to da su rimovane izreke općenito procjenjivane točnijima od nerimovanih, a glavni efekt modifikacije da su originalne izreke procjenjivane točnijima od modificiranih. Međutim, ove dvije varijable su i u statistički značajnoj interakciji (Slika 1). Post-hoc testovi pokazali su da je razlika između izreka koje su u originalu rimovane i onih koje su originalu nerimovane značajna ($t = 6,51$; $df = 151$; $p < .01$) i to u smjeru da su rimovane izreke procijenjene kao točnije, dok ona između rimovanih modificiranih u nerimovane i nerimovanih koje su modificirane nije postojala ($t = 2,48$; $df = 151$; $p > .05$). Na isti način, post-hoc testovi pokazali su da efekt modifikacije vrijedi samo u slučaju rimovanih izreka jer je između rimovanih originalnih i rimovanih modificiranih dobivena statistički značajna razlika ($t = 3,13$; $df = 151$; $p < .05$) u smjeru da su rimovane originalne procijenjene točnijima od njihovih modificiranih parova, dok te razlike nije bilo između nerimovanih originalnih i nerimovanih modificiranih ($t = 0,09$; $df = 151$; $p > .05$).

Slika 1. Procijenjena točnost rimovanih i nerimovanih izreka u originalnom i modificiranom obliku ($N=153$).

Nadalje, vrsta upute koja je bila prezentirana sudionicima nije utjecala na njihovu procjenu točnosti izreka. Dvostruke interakcije efekta upute s efektima rime i modifikacije također su se pokazale statistički neznačajnima. Navedeno znači da se procjene točnosti za sve četiri vrste prezentiranih izreka nisu statistički značajno razlikovale ovisno o tome je li sudionicima prikazana kontrolna uputa ili uputa koja je sadržavala rečenicu s upozorenjem. Konačno, trostruka interakcija glavnih efekata rime, modifikacije i upute statistički je neznačajna, što govori o tome da je opažena i opisana interakcija rime i modifikacije jednaka i kada su sudionici vidjeli standardnu i kada su vidjeli uputu koja je sadržavala rečenicu upozorenja.

5. Rasprava

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati kako rima u izrekama utječe na percepciju njihove točnosti. Dobiveni rezultati u skladu su s hipotezom o efektu rime kao uzroka koja pretpostavlja da rima u rečenicama pozitivno utječe na procjene istinitosti sadržaja. Rimovane izreke procijenjene su točnijima od nerimovanih, a modifikacija izreka smanjila je procjene točnosti samo izrekama koje su prije modifikacije sadržavale rimu, dok kod nerimovanih modifikacija nije utjecala na procjene točnosti. Drugim riječima, one izreke koje su bile rimovane procjenjivane su točnijima od nerimovanih – i onih koje su u modifikacijom postale nerimovane, kao i od onih koje su i u originalnoj i u modificiranoj verziji bile nerimovane. Ovakvi su nalazi u skladu s onima koje su dobili McGlone i Tofighbakhsh (2000).

Međutim, rezultati su pokazali i to da je tako opisan obrazac rezultata bio jednak i kod skupine sudionika koji su vidjeli standardnu uputu kao i kod skupine koja je vidjela uputu s dodanom rečenicom koja je naglasila da se fokusiraju isključivo na značenje izreke, a ne i na njezine poetičke ili stilske elemente. Drugim riječima, nije potvrđena pretpostavka o tome da će efekt rime kao uzroka biti poništen ako sudionici zanemare formu izreke, kao što je to bio slučaj u istraživanju koje smo replicirali (McGlone i Tofighbakhsh 2000). Takav je rezultat moguće objasniti i time što je u ovom istraživanju u uputi koja je trebala navesti sudionike na to da se fokusiraju na sadržaj dodana samo jedna rečenica, dok je

u izvornom istraživanju ta vrsta upute sadržavala i dodatno objašnjenje o tome da se rečenica može činiti poetična, a da istovremeno nije točna, kao i obrnuto da se može činiti točna, ali ne i poetična, čime je dodatno naglašeno razdvajanje stilskih od sadržajnih elemenata. Dakle, moguće je da u uputi koju smo mi dali sudionicima to jednostavno nije bilo dovoljno istaknuto. Drugo moguće objašnjenje ovog odstupanja rezultata od očekivanih jest to što je ovo istraživanje provedeno *online* i u njemu su sudionici samostalno čitali uputu pa je moguće da to nisu činili dovoljno pažljivo. U izvornom istraživanju podatci su prikupljeni metodom papira i olovke uz prisutnost eksperimentatora koji je čitao uputu i sa studentima psihologije koji su u istraživanju sudjelovali u sklopu nastave, tako da je njihova pažnja i motivacija vjerojatno bila veća nego u slučaju sudionika u ovom istraživanju. Naravno, ne treba isključiti ni mogućnost da je efekt zapravo otporniji nego što se to moglo zaključiti po rezultatima izvornog eksperimenta. Buduća istraživanja mogla bi varirati sadržaj upute od ovakvog diskretnog upozorenja sve do eksplicitnog objašnjenja efekta rime kao uzroka i na taj način ispitati koliko je ovaj heuristik otporan, odnosno je li ga moguće i u kojim uvjetima prevladati.

Efekt rime kao uzroka u literaturi se objašnjava time što neke stilske figure povećavaju perceptivnu i procesnu fluentnost kao i sviđanje rečenice što dovodi do viših procjena točnosti, a opisano je i kao efekt Keatsova heuristika. U istraživanju koje su proveli Kara-Yakoubian i dr. (2022) ovaj je mehanizam i direktno testiran, iako se nije radilo o rimi, nego o drugoj stilskoj figuri. Autori su ispitivali utjecaj hijastičke strukture, specifično antimetaboličke strukture (npr. rečenica koja glasi *Kad pogledaš u bezdan, bezdan također pogleda u tebe.* ima antimetaboličku strukturu) na procjenu točnosti. Njihovi su rezultati potvrdili postojanje efekta rime kao uzroka. Naime, rečenice koje su imale antimetaboličku strukturu procjenjivane su točnijima od njihovih modificiranih parova (npr. *Kad pogledaš u bezdan, praznina također pogleda u tebe.*). Vrijeme koje je bilo potrebno za donošenje procjene o točnosti rečenice djelomično je posredovalo vezu između vrste rečenice i procjene točnosti sugerirajući da je vrijeme obrade rečenice mogući mehanizam u podlozi ovog efekta. Drugim riječima, o rečenicama koje su imale antimetaboličku strukturu procjene točnosti donošene su brže u skladu s pretpostavkom o većoj procesnoj fluentnosti takvih rečenica. Dakle, mjerenjem vremena koje je potrebno za donošenje odluke ili još bolje mjerenjem vremena koje je potrebno i za čitanje rečenica jedne ili druge vrste mo-

guće bi bilo u budućim istraživanjima više reći o mehanizmima u podlozi ovog fenomena. Osim toga, ako pretpostavimo da smo u odluke koje donosimo brzo ujedno i više sigurni, buduća istraživanja mogla bi ispitati i sigurnost u procjene točnosti, pri čemu bi veća sigurnost upućivala na veću procesnu fluentnost. Na isti način direktna pitanja o sviđanju pojedinih rečenica mogla bi omogućiti provjeru medijacijske uloge sviđanja u odnosu između rime i procjena točnosti. Nadalje, osim stilskih figura rime i hijastičke strukture, potencijalni predmet istraživanja mogu biti i bilo koji drugi stilski elementi u prozi i poeziji.

6. Zaključak

Istraživanje je potvrdilo da rima u izrekama povećava procjene istinitosti tih izjava, odnosno točnosti izreka kao opisa događaja i ljudskog ponašanja u skladu s efektom rime kao uzroka. Time je ovaj efekt prvi put potvrđen i na hrvatskom jeziku. Istraživanje je, suprotno očekivanjima, pokazalo da je efekt postojan i onda kada se pažnja sudionika usmjeri na sadržaj izreke uz uputu da se zanemare poetički i stilski elementi.

Literatura

ANGLADA-TORT, MANUEL; STEFFENS, JOCHEN; MÜLLENSIEFEN, DANIEL. 2019. Names and titles matter: The impact of linguistic fluency and the affect heuristic on aesthetic and value judgements of music. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts* 13/3. 277–292. <https://doi.org/10.1037/aca0000172>.

BEGG, IAN MAYNARD; ANAS, ANN P; FARINACCI, SUZANNE. 1992. Dissociation of processes in belief: Source recollection, statement familiarity, and the illusion of truth. *Journal of Experimental Psychology: General* 121/4. 446–458. <https://doi.org/10.1037/0096-3445.121.4.446>.

DECHÈNE, ALICE; STAHL, CHRISTOPH; HANSEN, JOCHIM; WÄNKE, MICHAELA. 2010. The truth about the truth: A meta-analytic review of the truth effect. *Personality and Social Psychology Review* 14/2. 238–257. <https://doi.org/10.1177/1088868309352251>.

DION, KAREN KISIEL; BERSCHIED, ELLEN; WALSTER, ELAINE C. 1972. What is beautiful is good. *Journal of Personality and Social Psychology* 24/3. 285–290. <https://doi.org/10.1037/h0033731>.

- FILKUKOVÁ, PETRA; KLEMPÉ, SVEN HROAR. 2013. Rhyme as reason in commercial and social advertising. *Scandinavian Journal of Psychology* 54/5. 423–431. <https://doi.org/10.1111/sjop.12069>.
- GOODWIN, PAUL; JOSEPH W. WENZEL. 1979. Proverbs and Practical Reasoning: A Study in Socio-logic. *Quarterly Journal of Speech* 65. 289–302. <https://doi.org/10.1080/00335637909383480>.
- HERNADI, PAUL; STEEN, FRANCIS F. 1999. The Tropical Landscapes of Proverbial: A Cross-disciplinary Travelogue. *Style* 33. 1–20. <http://www.jstor.org/stable/10.5325/style.33.1.1>.
- HOSHAN, AHMED. 2021. *The Place of Proverbs in Linguistic Studies*. Department of English, College of Arts, University of Basrah.
- KARA-YAKOUBIAN, MANE; WALKER, ALEXANDER CAMERON; SHARPINSKYI, CONSTANTINE; ASSADOURIAN, GARNI; FUGELANG, JONATHAN A.; HARRIS, RANDY A. 2022. Beauty and truth, truth and beauty: Chiastic structure increases the subjective accuracy of statements. *Canadian Journal of Experimental Psychology / Revue canadienne de psychologie expérimentale* 76/2. 144–155. <https://doi.org/10.1037/cep0000277>.
- KEKEZ, JOSIP. 1996. *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*. Matica hrvatska. Zagreb.
- LEA, BROOKE R.; ELFENBEIN, ANDREW; RAPP, DAVID N. 2021. Rhyme as resonance in poetry comprehension: An expert-novice study. *Memory & Cognition* 49/7. 1285–1299. <https://doi.org/10.3758/s13421-021-01167-0>
- MANTONAKIS, ANTONIA; GALIFFI, BRYAN; AYSAN, UMMUGULSUM; BECKETT, RANDI. 2013. The effects of the metacognitive cue of fluency on evaluations about taste perception. *Psychology* 4/3A. 1–10. <http://dx.doi.org/10.4236/psych.2013.43A046>.
- MATIJAC, BARTUL. 2007. *Kad ti kuća gori, a ti se ogrij*. Naklada Pavičić. Zagreb.
- MCGLONE, MATTHEW S; TOFIGHBAKHSH, JESSICA. 1999. The Keats Heuristic: Rhyme as Reason in Aphorism Interpretation *Poetics* 26/4. 235–244. [https://doi.org/10.1016/S0304-422X\(99\)00003-0](https://doi.org/10.1016/S0304-422X(99)00003-0).
- MCGLONE, MATTHEW S; TOFIGHBAKHSH, JESSICA. 2000. Birds of a Feather Flock Conjointly (?): Rhyme as Reason in Aphorisms. *Psychological Science* 11/5. 424–428. <https://doi.org/10.1111/1467-9280.00282>.
- REBER, ROLF; SCHWARZ, NORBERT. 1999. Effects of Perceptual Fluency on Judgments of Truth. *Consciousness and Cognition: An International Journal* 8/3. 338–342. <https://doi.org/10.1006/ccog.1999.0386>.
- REBER, ROLF; SCHWARZ, NORBERT; WINKIELMAN, PIOTR. 2004. Processing Fluency and Aesthetic Pleasure: Is Beauty in the Perceiver's Processing Experience? *Personality and Social Psychology Review* 8/4. 364–382. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr0804_3.
- REBER, ROLF; UNKELBACH, CHRISTIAN. 2010. The Epistemic Status of Processing Fluency as Source for Judgments of Truth. *Review of Philosophy and Psychology* 1/4. 563–581. <https://doi.org/10.1007/s13164-010-0039-7>.

- REBER, ROLF; WINKIELMAN, PIOTR; SCHWARZ, NORBERT. 1998. Effects of Perceptual Fluency on Affective Judgments. *Psychological Science* 9/1. 45–48. <https://doi.org/10.1111/1467-9280.00008>.
- REBER, ROLF; WURTZ, PASCAL; ZIMMERMANN, THOMAS D. 2004. Exploring ‘Fringe’ Consciousness: The Subjective Experience of Perceptual Fluency and Its Objective Bases. *Consciousness and Cognition* 13/1. 47–60. [https://doi.org/10.1016/s1053-8100\(03\)00049-7](https://doi.org/10.1016/s1053-8100(03)00049-7).
- ROBINS, DAVID; HOLMES, JASON. 2008. Aesthetics and credibility in web site design. *Information Processing & Management* 44/1. 386–399. <https://doi.org/10.1016/j.ipm.2007.02.003>.
- RUBIN, MARK; PAOLINI, STEFANIA; CRISP, RICHARD J. 2010. A processing fluency explanation of bias against migrants. *Journal of Experimental Social Psychology* 46/1. 21–28. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2009.09.006>.
- SILVA, RITA R.; GARCIA-MARQUES, TERESA; REBER, ROLF. 2017. The informative value of type of repetition: Perceptual and conceptual fluency influences on judgments of truth. *Consciousness and Cognition* 51, 53–67. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2017.02.016>.
- UJEVIĆ, MATE. 2011. *Narodne poslovice*. Institut za etnologiju i folkloristiku – Naklada Jurčić. Zagreb.
- UNKELBACH, CHRISTIAN. 2007. Reversing the truth effect: Learning the interpretation of processing fluency in judgments of truth. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition* 33/1. 219–230. <https://doi.org/10.1037/0278-7393.33.1.219>.

No tools no work. Rhyme as reason effect in proverbs

Abstract

Research shows that the information we process easily, as well as the stimuli we find pleasant and attractive, are perceived as more positive and credible than information conveying the same content but in a less appealing form. The poetic device of rhyme has been shown to increase the perceived truthfulness of a sentence. In this study, we examined whether rhyme in Croatian proverbs influences the perception of their accuracy as descriptions of events and human behaviour, and whether this effect can be reduced by directing participants’ attention to the content of the expression while disregarding stylistic elements. The experiment involved 153 participants aged between 18 and 25 years, and their task was to evaluate the accuracy of the presented expressions. We used rhymed and non-rhymed proverbs in two forms, original and modified, with the modified expressions altered in a way that they do not contain rhyme but retain the original meaning. Half of the participants were instructed to focus solely on their content. The analysis of the results showed that rhyme increases the perceived accuracy

of the proverbs, and contrary to expectations, the effect is present even when participants are instructed to focus on their content.

Ključne riječi: fluentnost, rima, efekt rime u izrekama, Keatsov heuristik, efekt istine

Key words: rhyme as reason effect, proverbs, processing fluency, Keats heuristic

PRILOG

Popis korištenih izreka

Rimovane:	Rimovane modificirane:
Znanje je imanje.	Znanje je imetak.
Ne kradi, nego trudi, radi.	Ne kradi, nego trudi, djeluj.
Svako djelo dolazi na vidjelo.	Svaki čin dolazi na vidjelo.
Svagdi je poč, kući je doć.	Svagdi je poč, kući se vratiti.
Nema zбора bez dogovora.	Nema sloge bez dogovora.
Koju vodu moraš piti, nemoj je mutiti.	Koju vodu moraš piti, nemoj je prljati.
U sreću se uzda lud, a pametan u svoj trud.	U sreću se uzda blesav, a pametan u svoj trud.
Mlada ljeta, nada svijeta.	Mlade godine, nada svijeta.
Ko se ne namučí, taj se ne naučí.	Ko se ne oznoji, taj se ne naučí.
Što je oteto, to je proketo.	Što je ukradeno, to je proketo.
Nije brodar vjetru gospodar.	Nije brodar vjetru zapovjednik.
Tko ne ponavlja, taj zaboravlja.	Tko ne ponavlja, taj se ne sjeti.
Drugom na volju, sebi za nevolju.	Drugom za volju, sebi za nedaću.
Što su tijelu dobra jela, to su duši dobra djela.	Što je tijelu dobra hrana, to su duši dobra djela.
Što se češće razgovara, to se bolje dogovara.	Što se češće razgovara, to se bolje sporazumijeva.
Što po zlu dođe, po zlu pođe.	Što po zlu dođe, po zlu krene.
Tko ljeti hladuje zimi gladuje.	Tko ljeti odmara zimi gladuje.
Mjeri, važi pa onda kaži.	Mjeri, važi, pa onda reci.
U naglosti nema mudrosti.	U naglosti nema pameti.
Bolje je zgoda od blata, nego nezgoda od zlata.	Bolje je zgoda od mulja, nego nezgoda od zlata.
Od riječi do čina velika dubina.	Od riječi do djela velika dubina.
Kad je volje i zlo ide na bolje.	Kad je motivacije i zlo ide na bolje.
Ako je lud ne budi mu drug.	Ako je lud ne budi mu prijatelj.

Nerimovane:	Nerimovane modificirane:
<p>Tko je zdrav i voda mu je slatka. Nova metla dobro mete. Jezik nema kostiju, ali kosti lomi. Istina je lijepa, ali nije draga. Tko se sam hvali, mala mu cijena. Koji na dve stolice sjedi, lako među njih pada.</p>	<p>Tko je zdrav i voda mu je slasna. Nova metla dobro čisti. Jezik nema kostiju, ali kosti trga. Istina je lijepa, ali nije mila. Tko se sam hvali, malo košta. Koji na dva sjedala sjedi, lako među njih pada.</p>
<p>Tko izda svoje, gore će tuđe. Tko dobro čini, bolje dočeka. Svak nek ispred svoje kuće mete. Tko mnogo govori, malo misli. Svaki danak svoju brigu nosi. Tko pljuje u nebo, na obraz mu pada. Daleko od očiju, daleko od srca. Što telci zamute, to volovi piju. Svaki svoju kozu dere. Drži se nova puta i stara prijatelja. Ako oko ne vidi, srce ne žudi.</p>	<p>Tko prevari svoje, gore će tuđe. Tko dobro radi, bolje dočeka. Svak nek ispred svog doma mete. Tko puno govori, malo misli. Svaki danak svoj problem nosi. Tko pljuje u nebo, na lice mu pada. Daleko od očiju, daleko od duše. Što telci uprljaju, to volovi piju. Svaki svoju kozu odera. Drži se nove staze i stara prijatelja. Ako oko ne vidi, srce ne želi.</p>
<p>Kog je zmija ujela i gušterice se boji. Umiljato janje dvije ovce doji. Jezik pali, glava plaća. Dobra riječ ne košta novaca. I crna koka bijelo jaje nosi.</p>	<p>Kog je zmija ugrizla i gušterice se boji. Umiljato janje dvije ovce siše. Jezik pali, razum plaća. Dobra riječ je besplatna. I crna koka bijelo jaje liježe.</p>
<p>Kad se mora jesti, mora se i raditi. Ne grizi ako ne znaš je li kruh ili je kamen. Slatke riječi ne mijese kolače. Kako primiš slatko, tako primi i gorko. Tko vjetar sije, buru žanje.</p>	<p>Kad se mora jesti, mora se i obaviti posao. Ne grizi ako nisi siguran je li kruh ili je kamen. Slatke riječi ne prave kolače. Kako primiš slatko, tako primi i gorčinu. Tko vjetar sadi, buru žanje.</p>